

СТУПАНЪ

ВЪСНИКЪТЪ ДОМАШЕНЪ,

ЗА НАУКА, ЕКОНОМИЯ И ЗЕМЛЕДѢЛИЕ.

СТУПАНЪ излезъ два
пъри въ мѣсецътъ. Го-
дишна цѣна е 5 1/2 франка
или 25 гр. турски пари
предплатени.

Съдържание: Трѣба да работиме за
подобриенето на нашето ступанство. — Мо-
рална История за жените. — По народната
сѣкономия. — За опазването на горите. —
Наука за орачите. — Наука за здравето. —
За подковаването на копитата. — Разни.
Отговори. —

Писма, дописки и спо-
моществанията са ис-
проваждатъ до Д. В. Хра-
пова въ Русчукъ и до
Ив. П. Аженова въ Буку-
рещъ — Str. Sv. Anton
No. 14.

ТРѢБА ДА РАБОТИМЕ ЗА ПОДО- БРИЕНИЕТО НА НАШЕТО СТУПАНСТВО.

Както сѣка една работа или пред-
приятие не може да напредва както
трѣба, ако нѣма доволно привържен-
ници и подпомагаче, така сѣщо и на-
шето ступанство не ще може да на-
предве до тогава, дордето не са поу-
мвожи броятъ на такивато хора, кои-
то би са заузели по съ присърце за
неговото подобриение и унапредване.
Ние сме чудни хора! Намъ ако и да
ни са казва, ако и да виждаме сами
съ очите си, че ние, като народъ зе-
мледѣчески и скотовѣдски, трѣба да
работиме за подобриенето на нашето
ступанство, слѣдователно и за подо-
бриенето на нашето материално състо-
яние, но ние твърде малко обръщаме
внимание на сѣкото това. Молимъ ви
са, кажете ни, какво сме направили
ние до сега за подобриенето на на-
шето земледѣлие и скотовѣдство, за
нашето економическо състояние! Нищо
и почти нищо.

Ние сѣчки,—списатели, учители, свѣ-
щенници, чиновници, търговци, земе-
дѣлци и др., — сме длъжни да са
грижиме и стараеме за подобриенето
на нашето економическо състояние,
длъжни сме да подпомагаме нашето
земледѣлческо състояние, да промисли-

ме за неговото въздигане, защото
сѣчки имаме обхрнати очите си къмъ
него, сѣчки очѣкваме отъ него прехра-
ната си. Може ли да ни увѣри нѣкой
въ противното?

Нашите учители и свѣщенници, осо-
бенно по селата, много би могле да
спомогнатъ за подобриенето на наше-
то заостанало земледѣлие и скотовѣд-
ство, ако само би желали това. Тие
би могле да са ползуватъ отъ досега
издаденните на български езикъ книги
за земледѣлието и би могле да поу-
чаватъ съ това както учениците си,
така и селѣните, които, ако и да каз-
ватъ, че нѣмале нужда да ги учатъ
за това, — по добрите учители и свѣ-
щенници могатъ да ги убѣдятъ, че
мнозина учени хора сѣ са занимавали
по 20-30 години за да изучатъ и у-
свѣршенствуватъ по-добре тоя заная-
тъ-земледѣлието, като сѣ прочитали
разни книги и вѣстници за земледѣ-
лието и скотовѣдството и като сѣ пра-
вили много и разни опити; — могатъ
да ги убѣдятъ, че съ по-малко трудъ,
повече полза могатъ да извлекатъ отъ
своята работа, само ако знаятъ какъ.
Могатъ още и да ги увѣратъ, че на-
шата плодородна земя не ще да оста-
не се така плодородна, ако ние са не-
погрижиме да ѝ върнеме оная храна,
която сѣка година ѝ отнѣматъ наши-
те посяви, т. е. ако не ѝ торимъ и не

знаемъ какъ, кога и колко да я торимъ. А че това е така, сѣки може да са увѣри отъ думите на нашите стари, които ни разказватъ, че едно време земята раждала по изобилно и др. т. Сички тие и други подобни пѣща, като са разказватъ на нашите иначе добри селѣни, които казваме, че не искатъ да слушатъ, ще видите, че сами ще да захванатъ да искатъ да имъ прочитате и разказвате за онова, що са отнася до тѣхниятъ занаятъ. Ами колцина сж оние, отъ нашите селски учители и свѣщенници, които сж помислили такова пѣщо? Но за тие работи ние ще да поговориме други пътъ.

Че е нужно да са воведатъ преподаването на земледѣлческата наука и въ нашите училища, ние мислиме, че сѣки здравомислящъ човѣкъ ще да са съгласи съ насъ. Ние сме говорили вече по-напросто вѣрху тоя предметъ въ миналите бройове на листѣтъ си. Ние мислиме, че е дошло вече време да захванемъ и на дѣло да извършваме онова, което е полезно и нужно за насъ. Ние слушаме отъ сѣкого да одобрява и да потвърждава, че наистина трѣба да са помисли за подобренieto на нашето западнало земледѣлческо сѣсловие, че трѣба... трѣба... нужно е..., носичкото това си остава само на думи и нищо повече.

Ние сме имале случай въ двѣ годишното си работение по тая часть, да са увѣримъ до колко нашите сѣотечественици отъ сички почти сѣсловия са грижатъ и стараятъ за подобренieto на нашето западнало ступанство!!! Ние не можеме подпално да си истжлкуваме, отъ що произлиза сичко това, да ли отъ незнание или отъ небрѣжение? Ако е първото, то нека си дадеме повечко трудъ и да поразмислиме по-сериозно и по-обстоятелно вѣрху този, спорѣдъ насъ, доста важенъ предметъ, та ако намѣриме и са убѣдиме, че дѣйствиелно това заслужва нашето сериозно внимание, то нека са подканиме сички и да спомогнемъ кой съ што може за възвдиганieto и подобренieto на на-

шето ступанство, което е главниятъ изворъ за обогатяването на нашиятъ народъ. Само онзи, който пѣма умъ да мисли и разумъ да разсѣждава, само той, думае, може да са не увѣри въ истинността на това. Кажете ни, молиме ви са, камъ коя страна имаме обѣрнати сички очите си? Отъ каде очѣкваме пай-много за прехраната си? Не отъ ораческото сѣсловие ли? Не глѣдаме ли сички: чиновници, попове, вѣстникари, търговци, художници и пр.,—не глѣдаме ли сички на земята да роди повече, да има повече берекетъ, да станатъ по-добри храните и пр? За кого е тайна, че ако пѣма у селѣните, пѣма и у гражданите,—ако е слаба годината отъ камъ берекетътъ, то и търговията, и другите занаяти биватъ слаби не ги бива? Ако сичкото това е така, то сме длѣжни да са увѣримъ веднашъ за винаги, че отъ ступанството зависи нашето обогатяване и добруване. Ако ли пакъ отъ небрѣжение стоиме така студени камъ тие работи, то ние ще да попитаме: до кога ще да чакаме и на кого са надѣваме да дойде да ни нарѣди работите въ нашата кѣща? Никой други нѣма да стори това, освѣтъ пакъ ние сами. Казахме го и пакъ го казваме, че ние не сжглѣдаме у насъ нѣкой знакъ за подобренieto на нашето ступанство, а слѣдователно и на нашето материално сѣстояние. Въ колко наши училища са преподаватъ баремъ начални познания отъ земледѣлие и скотовѣдство; дѣ ни сж земледѣлческите училища и дружества; колко земледѣлчески книги и вѣстници имаме? Ние не знаеме каде ще да ни излезе крайтъ. Селѣните ни нѣматъ хаберъ отъ тие работи, а за гражданите ни е срамътъ да са занимаватъ и да мислятъ за такива работи, ако и да е то и въ тѣхенъ интересъ.

Ние виждаме сами съ очите си, че отъ година на година се повече и повече осиромашаваме, но не искаме да си дадеме трудъ да потърсиме лѣтъ на злото. Но други страни и правителства, и учени, и търговци, и худо-

жници, и земледѣлци, — сички сѣ са за-
ловили съ присърце за унапредване.
то и въздиганieto на земледѣлието, за-
щото сѣ твърде увѣрени, че то, земе-
дѣлието, е темелътъ, на който са зида
народното богатство, то е главниятъ
изворъ за обогатяването на една стра-
на. Ама ние сме по-умни и не са гри-
жиме за тие работи. Никой нѣма да
ни бѣде кривъ.

МОРАЛНА ИСТОРИЯ ЗА ЖЕНИТЕ.

Дѣщеря.

Рождение.

Въ старо време, даже и до днеш-
ниятъ день, на много мѣста по този
божи свѣтъ, щомъ са роди едно дѣте,
тутакси захващатъ да са питатъ: как-
во е повороденното дѣте, момче ли е
или момиче? Ако бѣде отговорътъ:
момче, сички са зарадватъ, ако ли —
момиче, то ще да ги видите, че си на-
мръщиле челото и си поклатватъ гла-
вата, т. е. показватъ са незадоволни.
Много вѣкове и у много народи ду-
мата „момиче!“, или „женско“ е бива-
ла изговаряна съ негодование и пре-
зрѣние.

У евреите *лихусата* жена, ако е би-
ла родила мъжко дѣте, не ѝ е било
дозволено да ходи въ черкова 40 дни
подиръ рождението, ако ли е била
родила момиче — 80 дни. Мнозина
отъ индианците сѣ убивале женските
си дѣца щомъ сѣ са раждали, защото
споредъ индийската вѣра ражданието
на дѣцата е имало нѣкакво си влия-
ние за прощението на грѣховете имъ.
Споредъ ученията на тая вѣра, добри-
те или лошите работи на единъ човѣкъ
не сѣ биле доста за да го заведатъ
въ райтъ или въ пѣкалътъ (адъ): не-
говото спасение не е зависяло само
отъ него, но и отъ неговите потомци,
и душата на бащата дълго време са
е скитала около райтъ, т. е. скитала
са е до тогава, дордето неговите дѣ-
ца не дадатъ за неговъ споменъ онова
даждие, което са нарича *срадка*. А

това даждие, което отваряло райските
врата за да влѣзатъ душите, не сѣ
можале да даватъ дѣщерите. Така от-
дѣлени отъ самото свое семейство, не-
потрѣбни на оние, за които най-много
милѣяле и жалѣяле, дѣщерите сѣ зна-
яле и вѣрвале само, че тѣхните бащи
сѣ биле въ мъка, за които сѣ и неу-
тѣшно плакале, но никакъ не имъ би-
ло възможно да имъ помогнатъ. Отъ
това твърде лесно може да са раз-
бере, какъ са глѣдале тие на едно
новороденно дѣте. Ако дѣтето е би-
вало мъжко, *) то бащата тутакси е
припвалъ да намѣри нѣщо най-сладко
и най-скъпо на земята, медъ и злато,
та съ това е мазалъ устните на си-
нѣтъ си, като го е наричалъ *Путра* **) (онзи, който избавя човѣкътъ изъ пѣ-
калътъ и му спасява душата), или *дѣ-
те отъ длъжностъ*, защото чрезъ не-
го са е изпълнявала една свѣта длъ-
жностъ. И майката са е удостоивала
на една голѣма частъ отъ тие почести.
Въ едно индийско семейство, дѣто е
имало по шестъ-седемъ жени, оная,
която първа е раждала мъжко дѣте,
тутакси са е припознавала за най-пър-
на и най-почетна измежду сичките дру-
ги жени. А ако са роди женско дѣте?
Мъртво мълчание обладава цѣлото се-
мейство. Тука нѣма никакви свѣщенни
нѣсни, никакви обряди спорѣдъ вѣ-
рата. Ами съ какво са залагва жен-
ското дѣтенце, когато дойде на свѣ-
тътъ? Дали съ медъ и злато, както
мъжкото? Законътъ за това нищо не
казва. Ама що трѣба? То е момиче.
Какво име му са дава? Почти ни-
какво, защото то нищо и не предста-
вява; само името ***) трѣба да бѣде

*) Законите на Мана (II. Стр. 29) опредѣля-
ватъ особенни обряди за мъжкото дѣте, ко-
гато са роди. То трѣба да са намаже съ медъ
и съ каймакъ, и да са обложи съ злато, като
са и изговаряле нѣколко свѣщенни рѣчи.

**) Законите на Мана, (IX, 138). П у т р а го
наричалъ за това, защото той (синѣтъ) из-
бавялъ баща си изъ пѣкалътъ, който са на-
рича П о т ѣ; него го е нарикалъ така самъ
Брахма, Избавителятъ изъ пѣка-
лътъ (Путро).

***) Законътъ на Мана, кн. II, 33.

лесно за изговаряние, и то е сичко, което изисква законодателят.

Ами какво става съ дхусата майка? Тя плаче и трепере като лист: щомъ е родила женско дѣте, т. е. момиче, тя не може вече да мисли и да са надѣва, че и за напредъ ще да остане въ мъжевата си къща. Оная жена, която ражда само женски дѣца, може да са напустне на единайсетата година: така казва Мана. Въ Атина бащата, комуто са е раждало момиче, запонѣдалъ е да са окачи надъ къщните му врата лоша трева*), намѣсто маслиненъ вѣнецъ, който значалъ: въ тая къща са е родило мъжко дѣте.

Въ Спарта отъ десетъ дѣца, които родителите сж хвърляле, по причина, че или не сж можале да ги прехранятъ, или мъчно можале да имъ намѣрятъ работа, за да са прехранятъ, — отъ тие десетъ дѣца, седемъте сж бивале момичета. Въ Римъ когато са родяло дѣтенце, туряле го на земята предъ баща му, отъ волята на когото е зависѣло: да го земе или да го отмахне. Много пакти нѣкои отъ благородните сж оставале излагани въ надѣждите си, като сж мислѣле, че дѣтето е мъжко; но щомъ погледнати и видятъ, че то е женско, тутакси обърщатъ гърбътъ си камъ едно малко сътворение, косто е лѣжало предъ тѣхъ на земята, мърдало, плакало.... Но... напразно плаче и обърща омилни очи, когато е женско, момиче....

У по-новите народи, именно у французите, дордето е владѣялъ феудализмътъ (спахилжкъ), когато са е раждало жепско дѣте, бащата е скърбялъ много, защото това е било за него нещастие. Историята ни разказва, че Лудвикъ XI., когато му допесле първородното негово дѣте, Иванка де Валоа, и като видѣлъ, че е момиче, така са е разскрѣдилъ, щото не щѣлъ нито да го погледне, но тутакси отпътувалъ за нѣкаде си, за да не стане явно веселение; а дѣтето, отнесено въ единъ манастиръ, четири години не е знавало, що е майчина милостъ; кол-

*) Antiquité's grecques, т. III, 15

кото за баща си, него само единъ пътъ въ животътъ си го е видѣло. И когато му са е родилъ синъ, Лудвикъ XI е билъ още скрѣдитъ на веселата си дѣщерка. Когато я е видѣлъ първи пътъ, рѣкалъ само тие думи: „Ако ми кажеше нѣкой, не бихъ повѣрвалъ, че е толкова грозна“... И подиръ това, когато я е виждалъ, той така са е скрѣдилъ, щото нейната бавачка е била принудена да я закрива съ полите на дрѣхите си, когато той е заминовалъ край тѣхъ. Казватъ даже, че веднашъ, до толкова са билъ разгнѣвилъ, щото изгнѣдилъ саблята и ударилъ бѣдното дѣте въ слѣпото око; и той би го убилъ, ако да не е билъ учителътъ му Линиеръ, който е отблѣсналъ ударътъ..

И у насъ на много мѣста глѣдатъ съ друго ако на новороденното мъжко дѣте, а съ друго на женското. Това не е нищо друго, освѣнъ единъ предрасъждокъ; може би да има и други нѣкои причини, но сичкото това е голямо заблуждение. Бащата си мисли, че синътъ му, като порасте, ще да са залови на търговия, на занаятъ или на друга нѣкоя работа; той мисли още, че само презъ синътъ му може да са не забрави името му. А дѣщерята? Отъ дѣщерята нѣма никаква надѣжда и радостъ. Съ деспотическата организация на бракътъ, сѣка законна свръзка са прекъснува, сѣка дружественна вѣрзалка измежду бащата и неговата дѣщеря може да престане.

У насъ, както и на много други мѣста, иматъ обичай да казватъ, даже и да са смѣятъ на оная дѣвойка, която не е имала честта да са ожени много млада, — че е застарѣла, заостанала. А защо да са презира така засѣдѣлата дѣвойка, а пакъ на неженениятъ и застарѣлъ мъжъ нищо да са не казва? Мнозина мъже има, които са не женитъ само за това, за да би могли да продължаватъ и за напредъ перѣдовността въ животътъ си; но горката дѣвойка, която са е засѣдала, както казватъ, много пъти е оставала неомъжена за това, защото е повѣрвала на невѣрно обѣщание, или защото

то е била вѣрна на любовта, която е заборавила, или пакъ защото е грѣбала на родителите си. Тя бива по-нѣкогашъ скрѣдита, защото сички я скрѣдятъ, опорита и намършена, начумерена, защото сѣки иска да са подиграва съ нейниятъ хубавъ гласъ; но при сички тие недостатъци па положението ѝ, отъ колкото на личността ѝ, тя ни увѣрява съ хилѣди доказателства, че има предапностъ и милостъ камъ насъ.

Засѣдѣлата мома зема на себе си такива работи, които никой други не ще да земе; тя е едната, която може да има чудно търпѣние да учи дѣца да четатъ, да пишатъ, да ги облача и саблacha, да ги води на расходка, да пази къщата, и др. т. Искане да обича, а като нѣма що да обича, тя милва домашните животинчета, цвѣтята, сирачетата, които я поучава; тя е майка на оние, които нѣматъ своя майка.

Ако въ едно семейство са очаква отъ мъжътъ това и онова, ако той е надѣждата, то дѣвойката има други задатъкъ. Когато плаче майката, да ли синътъ я утѣшава? Когато бащата е боленъ, синътъ ли го глѣда? Бащата си дохожда вечеръ уморенъ, замисленъ и наскърбенъ за недобритъ вѣрежъ на работите му: кой искача предъ него? Кой му помага да саблече пактническата си дрѣха? Кой обгрива невеселото му лице? Неговата дѣщеря, — и за кратко време са распрѣсватъ и грижи, и трудъ.

Скѣщото е и съ воспитанието. Щомъ по порасте синътъ ви, да го отдѣлите огъ себѣ си; вие го пращате надалеко, и рѣдко ще да са виждате. Другого учатъ и воспитаватъ. и той захваща, тово-рѣчи, да ви става като страненъ.

Слѣдъ като свърши науките си, той са отдава пакъ на други страсти, у доволствия и пр.; бащината му къща за него е темница; вие сте за него темничари, или, още по лоше, негови касиери. Безъ сумнѣние, него го покрѣтватъ вашите мъмрения и натягвания, нажалаятъ го майчините му

сжлзи, но то бива за малко време; нему му трѣба да живѣе; а нема и вие сами не сте живѣле! Ето такавъ бива синътъ ви до тогава, дордето стане човѣкъ. А дѣщерята, напротивъ, ще да бѣде при васъ и ще да живѣе само за васъ; тя ще да представлява домашното воспитание. Вие сте биле баща, а ще да станете и творецъ: защото да *сотвориши* не значи само да дадешъ нѣкому тѣло, но и да му образувашъ и облагородишъ душата, и вие ще да можете да воспитате своята дѣщеря. Когато захванете веднашъ и свършите тоя задатокъ, не бойте са вече, че нейното скрѣце ще да ви остави, и тогава даже не ще да ви забрави, когато чуждата къща стане нейна и тя сама стане майка; ще да ми-пе като учителка презъ онзи пакъ, презъ който е пѣтувала като ученица; съ благодарностъ ще да си напомня за добрините, които ѝ сж правени.

Най-после, дохожда и старостъ на родителите, съ старостта дохожда и осамотението, скърбта и немощта. Синътъ, наистина, не ще да ви остави и заборава; но отъ грижи за работите си, които сѣки човѣкъ има дължностъ да ги глѣда съ прискрѣце, не му остава твърде много време да ви посѣщава и подхожда чѣсто-чѣсто за да са разговаря съ насъ; освѣнъ това, мъжътъ нѣма способността да утѣшава така, както жената! А дѣщерята ви, вдовица или не, тя сѣдне близо до вашата постелка и захваща да ви утѣшава: нейните сладки думи силно дѣйствуватъ въ душата на лѣжачиятъ. Кой отъ насъ не е виждалъ презъ животътъ си нѣкоя дѣщеря, която е колѣничала предъ болниятъ си баща и го утѣшава? Тука дѣщерята е като нѣкоя майка, изъ устата на която излизатъ нѣжни и смилни думи, съ които иска да развесели старецътъ.

Т е сж такива добродѣтели, съ които дѣщерите унищожаватъ до нейде въ родителското скрѣце онзи предрасъждокъ, който отъ заблуждение са е вмѣнвалъ въ тѣхъ. Съ тие нѣколко думи, вие представихъ колко-годе по-

ложението на жената отъ ражданието ѝ. Истинна е, че сж станале нѣкои преобразования въ това отношение, но това не е доста: трѣба да са оставятъ на страна предразсѣдоците и заблужденията. Само тогава дщерята ще да бѣде истинска другарка и помощница въ къщата, въ която сега са сматра чѣсто като нѣкой товаръ; тогава сѣки здравомислящъ човѣкъ ще да ржкоплесне на тие преобразования относително до положението на женскитъ полъ.

ПО НАРОДНАТА ЕКОНОМИЯ.

Разговоръ първи.

Порядокътъ на свѣтътъ и законите, по които той са управлява.

Занаятските предприятия, които са поумножиха въ Шенфелдъ, накараха много работници, млади хора, да са засѣлятъ въ това село, духътъ и обичаите на восто тие не познаваха. Търговията позаслабна и работа твърде не са намираше, за което докторъ Ауеръ захвана да ся грижи и безпокон.

Сега му бѣше времето да захване той своите разговори върху поправянieto на лошиятъ вжрвежъ въ работите имъ, да са посжвѣтуватъ какъ би могло да са поправи злото и да не са оставя да зема по-голѣми размѣри.

Веселъ, като видѣлъ, че сж са сжбраде толкова много хора на днешниятъ сжстанакъ, той поздрави найнапредъ сжбранието, и захвана разговорътъ си за порядокътъ на тоя свѣтъ и за оние неизмѣняеми закони, по които той са управлява. Той показва какъ сичко онова въ природата, което ни са чини да е въ противоборство едно противъ друго, е въ най-добра хармония, както и наистина борбата е оная сила, чрезъ която винаги са подмладява свѣтътъ. На първи погледъ ние не можемъ добре да вникнемъ въ вжтрѣшността на тие тайни, но ако поразгледаме отъ по-близо работата, ние ще да са увѣриме, че сичко вжрви по своятъ естественъ рѣдъ и най-

после борбата са преобрѣща въ миръ. Подиръ това докторътъ имъ са обща, че съ своите разговори той ще да са старае да имъ расправи колкото са може по-добре и по-ясно какъ движенията и борбите въ животътъ на човѣческото общество си влизатъ въ правилниятъ рѣдъ и какъ при сичките отношения сичко са обрѣща на общо добро.

Слѣдъ като хвѣрли такавъ единъ общи погледъ върху свѣтътъ, др. Ауеръ захвана първиятъ си разговоръ, захвана да говори на слушателите си, между които са намираха хора отъ сички сжсловия: фабрикантски работници, художници, земледѣлци, дюкянджии, винопродавци и др. т.

Като расправяше докторътъ за едно за друго, единъ отъ присѣтствующите, който бѣше земледѣлецъ, го попита: „Защо на свѣтътъ има много работи, които не сж по волята на хората? Така, наприкладъ, защо земята е твърда (ягка) за онсгова, който трѣба да я копае?“

„Драго ми е,“ отговори докторътъ, „за дѣто ми подавате случай да ви докажа съ прамѣри, че сичко на свѣтътъ са управлява по опредѣленни закони и за опредѣленни цѣли. За вази земята е много твърда, и ако би била по-мекка и по-легка, разбира са, по лесно би могли да я обработвате; но тогава какъ би могле да са правятъ къщи на такава мека земя и какъ би могли дървесата да заловятъ корени въ нея? Не би ли ги сжборилъ и срушилъ единъ по-силничакъ вѣтаръ? Сичко на свѣтътъ е умно и мадро нарѣдено. Могле ли би ние да раскопаемъ и да раздробимъ земята, ако желѣзото да не би било яко? Какъ би могле да употребиме каманете за правяние къщи, ако да не би биле яки? Има мнозина людие, които обичатъ да говорятъ, че добре би било да са измѣнятъ годишните времена: лѣте са оплакватъ, че е много топло, горѣщица, а не знаятъ, че топлината е нужна за узрѣванието на жжтвата; зиме викатъ противъ студътъ, а не поми-

святъ, че мразътъ е, който приготвя храна на земята за идущата жътва. Много други още нѣща има, които намъ са чинятъ, че сж свършено излишни, но разгледани по-отблизо, ние виждаме, че ни сж нужни. А както законите, по които са управлява тоя святъ, правятъ сичко да е въ порядък и хармония, така сжщо ще да имаме случай да са чудимъ и на оние закони, по които са управляватъ човѣческите общества.

Нека да ви поразкажа сега за човѣческите пужди, които сж основа на фамилярниятъ и дружественъ животъ. Че човѣкътъ има много и разнovidни нужди, това е сѣкиму познато и никой не може да го откаже и забуши. Тие нужди трѣба да са удовлетворяватъ, задоволяватъ. За да можемъ да поддържимъ здравнето и животътъ си, трѣба да са храниме. Човѣкътъ дохожда голъ на тоя святъ; дѣто ще да са каже трѣбать му дрѣхи, обиталище и огрѣвъ; за да би могаль да си достави сичко това, трѣба да работи, и да работи съ тѣло и съ духъ. Безъ работение, безъ трудъ и безъ мѣка нищо са непостигова.

Но пуждата е неспосна само до тогава, дордето са тя удовлетвори; помислете си, че нѣкой е гладенъ или жѣденъ, щомъ са наѣде или пapie, тутакси удовлетворява тая пужда бaремъ за кратко време.

Мнозина си мислятъ, че богатите хора сж винаги най-честитите; но това не е винаги така, както са мисли. Ако имъ липсува нѣщо, тие сж незадоволни, тие искатъ, щото сѣкога сичко да е по угодата имъ; но това не може да бѣде.

Най-нуждните и необходими нѣща за поддържането на човѣческото здравие и животъ сж: храна, пиетие, облекло, живѣлище и огрѣвъ (топлина). Но и тие нуждни пѣща са измѣняватъ споредъ времето и мѣстото. Сравнете дивиятъ човѣкъ съ най-сетниятъ сиромашъ въ образованните държави и вие ще да памѣрите една голѣма разлика измежду единиятъ и другиятъ.

Онова, което е за насъ необходимо нужно, то дивиятъ човѣкъ и не сжнува за него. Но що ви трѣба да ходите далеко, и за нашите хора нуждите не сж еднакви. Онова, което за богатиятъ гражданинъ е необходимо нужно, то за селѣвинътъ е луксусъ (салтанатъ). Едно време нашите стари сж минувале съ по-простички дрѣхи, въ къщите си имале по-скромнички постилки и покъщини; но днесъ у насъ не е вече така.

Отъ когато е святъ засвѣтувалъ, отъ тогава насамъ хората глѣдатъ отъ денъ на денъ да имъ бѣде колкото са може по-добре да подобряватъ сжстоянието си. Човѣкътъ не стои, той мисли, промишлява, изнамира и отърива различни нѣща, различни улеснителни срѣдства. Съ това заедно и неговите разноски сж расле. Но не би било нито умно, нито мѣдро отъ човѣкътъ, ако той прави повече разноски, отъ колкото приходъ има; винаги трѣба да остава нѣщо на страна отъ приходите си. Ако алжшъ-веришите поотслабнатъ, ако храната, хлѣбътъ, заскѣпне, то трѣба да направи економия отъ тамъ, дѣто са може да не са купува онова, което не е до толкова необходимо нужно. Въ противенъ случай, той ще да испадни и тогава не ще да може да посрѣща нито най-необходимите си нужди.

При това сжмъ дѣлженъ да ви кажа още, че за да удовлетворяваме нуждите си, ние са нуждаеме отъ помощта на другите; сами ние за себе си нищо не би могле да направиме, защото ние имаме пужда отъ храна, облѣкло, обща, дърва, обиталище и пр., но сичко това ние сами не можеме да си приготвиме. Дѣто ще да са каже, че ние имаме пужда отъ другите, а и другите иматъ пужда отъ насъ.

Човѣческите пужди, които сж накарале човѣкътъ да напругне умътъ си за да изнамѣри срѣдства за удовлетворението на тие пужди, сж спомогнале много за неговиятъ напредокъ. Сички природни сили: водата, вѣтарътъ, слънцето, парата, електричеството и свѣт-

линината е употребилъ човѣкътъ въ своя полза, употребилъ ги е на своя служба; машините сѣ намалиле значително трудътъ на човѣкътъ. Помислете си само колко човѣчески рѣще би трѣбало за да извършатъ една работа, която една малка машина може да извърши! Въ най повото време сѣ измислили много земледѣлчески машини, които на сички васъ още не сѣ познати. Днесъ има вече машини, съ които а вършатъ снопето, съ които са жъне, коси и събира сѣното; съ които са оре земята и др. т. Но да не помислите, че машините, като извършаватъ толкова работа, не ще да оставатъ работа за хората; никакъ да са не боите отъ това. Азъ ще да ви разкажа на друго мѣсто и за това, и са надѣя, че вие ще да са увѣрите, какво машините сѣ полезни, а не спънка за работническиятъ класъ.

Но сичко това, което виждаме днесъ, сички улеснителни за човѣчеството сръдства, сѣ усъвършенствуващи отъ повече хора, сдружени наедно. Кадето и да идете по свѣтътъ, на сѣкадѣ ще да памѣрите, че хората естествено са стремятъ камъ сдружаванieto; на сѣкаде знаятъ, че самъ човѣкъ никога не може да извърши онова, което могатъ да извършатъ повече лица за удовлетворение на тѣхните частни и общи нужди. А това е и нужно, защото способностите въ хората сѣ различни. Единъ има повече тѣлесна сила, а други — душевни дарби; единъ работи съ рѣще, а други — съ умъ. Тие сили събрали на едно мѣсто правятъ чудеса; това е доказано съ хиляди опити и живи примѣри. А и въ едно семейство способностите сѣ съвършено различни, а споредъ това и запанянията биватъ различни.

Едно семейство е такожде едно малко дружество. По природна нужда сдружаватъ са мѣжъ и жена; ако иматъ дѣца, то тие осѣщатъ нужда да живѣятъ подъ тѣхната защита. Бракътъ е, съ който са различава човѣкътъ отъ другите животни.

Вие, които имате дѣца, знаете каква обичъ имате камъ тѣхъ. Добрите ро-

дители са грижатъ и стараятъ отъ се сърце за доброто на обичливите си рожби; тие отдѣлятъ отъ залакътъ на устата си, само и само да направятъ дѣцата си добри и честити, сега и за напредъ. Сичко това ни кара да бждеме привързани камъ семейството си, камъ обществото, въ което живѣемъ и камъ народътъ, на когото принадлежимъ. Отъ това са види ясно, че нашите интереси сѣ тѣсно свързани съ интересите на другите. Безъ дружественниятъ животъ, ние не би могли да удовлетворимъ нашите нужди, за които ни е думата въ тоя разказъ.

ЗА ЗАПАЗВАНИЕТО НА ГОРИТЕ.

Миналата година въ нѣколко бройове на листътъ си ние са позанимахме съ горите или лѣсове, т. е. разправихме на кратко каква важность иматъ горите, какво влияние иматъ върху ступанството и върху човѣческото здравие. Ние мислиме, че безрасъдното истрѣбление на горите е едно голѣмо злощастие за оная страна дѣто така немилостиво са опропастватъ тие гори, които правятъ толкова добрини тамъ, дѣто ги има. Истрѣбете, изсѣчете горите и тогава, — бждете увѣрени, — ще да ви са свърши водата, която е необходима за човѣкътъ, за животните и за растѣнията, — нѣма да имате вече извори; тогава рѣдко, и твърде рѣдко, ще да вали дждъ, който е нуженъ за сѣидбите и за другите растения така сѣщо, както и намъ е нужна катадневната храна; тогава не би имале такавъ чистъ въздухъ, както ако би имало гори, а слѣдователно и повече болѣсти би са появявале когато нѣма гори, дървеса. Виждате ли, че съ истрѣблението на горите вие са лишавате отъ най-нужните условия за живѣяние. Че това е така, ние имаме доволно живи примѣри, които ни увѣряватъ какъ оние мѣста, които сѣ са лишили отъ горите, не сѣ вече за нищо и не сѣ вече оние мѣста, които сѣ биле едно време, когато сѣ са украсявале отъ хубави гори. Ние сме навеле вече за примѣръ нѣколко такива сграи, които днесъ сѣ са преобърнале на пустини. Ние не сме разбрали още, види са, каква важность и какво

значение иматъ горите за хората, за това и малко обръщаме внимание върху този важенъ предметъ, върху който не малко внимание сѣ обрънало другите народи. Тие иматъ вече специални училища за горската наука, която са изучава основателно, и учениците, слѣдъ като свършатъ науките си въ тие училища, са настаняватъ на различни мѣста, дѣто има гори, и управляватъ тие гори, като распорѣждатъ какъ да са сѣкатъ съ рѣдъ тие гори, какъ да са садятъ и пр. Да ти е мило и драго да погледнешъ такава гора, която са глѣда отъ така нарѣчени мѣсти и учени гора! Тие работи сѣ за насъ още непонятни, а може би и да са виждатъ за насъ преждевременни.

Горите иматъ много неприятели, които сѣ: самите ступани, крадците, пожарите, насѣкомите (бубулечки) и др. т. Ступаните ги сѣкатъ безъ никакавъ рѣдъ, опроставатъ ги немислостиво, а много пжти и сѣвършено ги изкорѣняватъ или, слѣдъ като сѣ ги изсѣкле, оставятъ ги да си растатъ безъ да ги запазватъ баремъ отъ пжквашните неприятели. Крадците крадатъ и сѣкатъ даже и оние млади дървета, които не сѣ за сѣчение; пожарите поглѣщатъ стотини, а даже и хиляди уврати (дюлюми) гори; насѣкомите катадневно ги повреждатъ и т. н. Освѣнъ гореспомѣнѣните добрини, които горите ни правятъ, ние издичаме изъ тѣхъ още и други ползи. Горите ни даватъ дърва за горене, за правяние къщи, кораби и пр. Но тие като са свършатъ веднашъ, т. е. като са изсѣкатъ безъ никакавъ рѣдъ, то, дордето порастатъ и станатъ за сѣчение, трѣба да са минатъ много години. Но по други страни, хората не правятъ така, т. е. не изсичатъ на веднашъ горите си, ами ги распорѣждатъ така, щото онова, което са изсѣче за една година време, то са оставя да расте, като са пазятъ и надглѣдава, и на втората година са сѣче друго парче и т. н. Нѣкои отъ нашите мѣста захванаха вече да осѣщатъ голѣма нужда отъ дърва, защото значително са намалиха горите. Сега на много мѣста сѣ доволно скѣпи дървата, особено зимно време; но подиръ нѣколко години, когато са понизсѣкатъ повече горите и намалѣятъ още повече, то мнозина сиромаси ще да мрѣтъ зиме отъ студъ.

Храните, сѣидбите ако не станатъ една година, то на втората или на третата година ще да бѣдатъ по-добри; но ако горите са свършатъ веднашъ, то не ще може така за двѣ-три години да са поправи зло-то. Освѣнъ това, отъ едно зло са ражда друго зло, а отъ това третѣо и т. н. Като са свършатъ горите, то никога не можеме да са надѣваме винаги и за добра жѣтва. Ако искате да са увѣрите въ истинността на думите ни, то не трѣба да ходите много надалеко: погледайте нашата нещастна отъ нѣколко години насамъ Добруджа. Тя е лишена отъ вода, а три четири години нарѣдъ са оплакватъ, че нѣмадо никакавъ берекъ по тие мѣста. Преди нѣколко дни единъ нашъ приятель, който отъ нѣколко години насамъ ходи по Добруджанските мѣста, ни пише за лошото положение, въ което са намира тая страна. Земята по тие мѣста не е слаба, но какво ще да ти стори това, когато другите условия не сѣ изпълнени.

Ние би могли и тоя пжтъ да посочиме на повече такива мѣста, но това е доста да ни увѣри, че истрѣблението на горите отъ много страни е зло и голѣмо зло за оние мѣста, дѣто то става. Ние на мѣсто да истрѣбиме горите, много по-добре би сториле, ако да би садиле нови, както правятъ хората по други страни. Но ако това не правиме, то не трѣба баремъ готовите гори да истрѣбиме сѣвършено, т. е. не трѣба да са сѣкатъ младите дървета. Дървата, които са каратъ за продажъ въ градовете, сѣ се млади дървета; по други страни това не ще да видите: тамъ са сѣкатъ само оние дървета, които сѣ вече дебели, т. е. отъ които може да са правятъ цѣпеници.

Мнозина у насъ си иматъ свои гори, а и много села иматъ доста гори, които принадлежатъ на тие села и са наричатъ селски гори. Тие гори иматъ вардачи нарѣчени куруджи и. Ако би искале селените или ступаните, които иматъ свои си кории, тие би могли да нарѣдятъ така, щото да не са сѣкатъ горите безъ никакавъ рѣдъ, както става сега, т. е. да не са сѣкатъ младите дървета и по този начинъ да са не опроставятъ безъ нужда толкова си гори. За да са извърши това, не е нѣкоя мжчна работа: иска са само да разбереме и да са постарееме за това. Както и да е, длжжи сме сички да мисли-

ме и за напредъ, да предваряме злото, което може би да ни слѣти; да не чакаме да дойде ножътъ до кокалятъ, тогава да търсиме лѣкъ на злото. Горите не трѣба така немилостиво да са истрѣбятъ.

НАУКАТА ЗА ОРАЧИТЕ.

Потрѣбата отъ наука за нашите орачи отъ день на день става се повече нуждна, повече необходима относително знаятъ имъ-орачеството (земеработението). На земеработението отъ година на година са потрѣбни повече лѣкове, отъ които орачите трѣба малко много да отбиратъ, и за това имъ е и потрѣбна наука, чрезъ която ще са научатъ да ги отбиратъ и да цѣрятъ това, което има нужда отъ цѣръ въ работата имъ. Лѣковете на земеработението за да дава повече берекетъ, не сж твърде много, и не сж много мъчени, за да ги не изучи лесно човѣкъ; но това е жалното, дѣто нашите чифции не отбиратъ ни най-малко отъ наука и рѣдко, твърде рѣдко отъ тѣхъ знаятъ да четатъ, а които знаятъ тие пакъ не зематъ да четатъ книги, които учатъ какъ по-добре да са работи земята, за да ражда повече какъ да са отгладва добитакътъ и пр.

Съ помощта на тие познания да са стараятъ да потикнатъ що-годе испадналото наше земеработение така, щого тѣхниятъ примѣръ да са послѣдува и отъ попростите орачи; но тие четатъ книги, които по-вече ги заблуждаватъ, книги, които само слисватъ не развитвятъ имъ умъ и вищо друго. Такива книги сж: камакъ падна отъ небето, чудесата на св. Богородица, Святая гора Атонская и др. т., отъ които четците на подобни книги не извличатъ никаква полза.

Малцина и твърде малцина сж оние отъ нашите учители, които обичатъ да препорѣчватъ на неразвитите ченци оние книги, които сж полезни за тѣхъ; малцина сж такожде и оние пѣргави момци отъ селските учители, които зиматъ вѣстникъ или книга въ рѣка да поучаватъ селените на това, което имъ е потрѣбно да знаятъ, а малцина сж и тие отъ орачите, които обичатъ да слушатъ такива работи, които трѣба да слушатъ съ най-годѣмо ви-

мание за тѣхна полза. Има мнозина отъ учителите, които не хващатъ книга въ рѣка, които са чудатъ, ако имъ кажешъ, че има книги и вѣстници да пишатъ за земеработението, защото тие мислятъ, че земеработението е нищо и никаква работа и че то нѣма нужда отъ сжвѣти, наставления и поучения! А мнозина сж и тие отъ селените, които малко обичатъ да слушатъ да имъ са казва и прочита за тѣхниятъ занаятъ. (Добриятъ свѣщенникъ и добриятъ учителъ, ако искатъ, могатъ да убѣдятъ селените, че тие са лѣжатъ въ това и че има наука и затѣхниятъ занаятъ. р.) Селените въ едно сж убѣдени и него знаятъ, че Господъ кога даде, и на сухъ камакъ да посѣеши, то става; но кога не ще, ти каквото щешъ прави. И така, неучението на селените, ведаването синовете си на наука, леността на нѣкои селски попове и учители да прочитатъ разни книги и вѣстници на селените, най-последо простотата на селските учители и попове сж едни отъ причините, които спиратъ напредокътъ на земледѣлческиятъ класъ, на селското население.

Освѣтъ дѣто са пописваше за земеработението въ други списания и вѣстници малко по-напрѣдъ отъ сега, ние са сдобихме и съ земеработнически вѣстникъ. Той става са издава двѣ години; но писаното въ този вѣстникъ на малцина е влѣзло въ ушите, а не приспособимо отъ никого. Този вѣстникъ не са чете отъ когото трѣба и за работата на когото расправи, а пакъ даскалятъ и понѣтъ не щатъ да поучатъ селените. И тѣй, селените и въобще чифциете на сѣкаде трѣба да знаятъ, да са научатъ да четатъ, та тѣй само тие ще да са ползуватъ най-добре отъ онова, което за тѣхъ са пише и за тѣхъ расправи, и тогава ще го прилагатъ въ работа. ще мислятъ друго-яче, ще гледатъ на свѣта друго-яче, защото очите имъ ще са отварятъ. За сега са изисква това: по-пѣтъ и учителътъ въ едно село да са разбрани, да поучватъ селените на свѣко онова, което са отнася до работата имъ. А селените пакъ отъ своя страна да слушатъ съ внимание онова, което имъ са прочита и казва; онова, което хората отъ онитъ сж испитале и предаде на оние, ко-

ито не знаятъ; за да са използуватъ и тие. Тие не трѣба да са майтъ; чуенното отъ книга, за работата имъ, трѣба безъ друго да употрѣбаватъ на работа. Науката за орачите е много потрѣбна и ще бѣде още по-потрѣбна въ идущите времена и години; науката ще ги накара да промислятъ за подобренieto на земеработението, а не да са оставятъ само на Бога; науката ще имъ прinese и най-голямa полза на занаята и то толкова, колкото на грѣшниците покаянието и рай на праведните; науката ще ги накара да познаятъ своите права, като човѣци и не ще са оставатъ на сѣкиго да ги тѣжни и да си играе съ тѣхъ, но и тие ще иматъ случай да са наслаждаватъ отъ добрините, които цѣрть дава на сичките. Впрочемъ изисква са отъ тѣхъ послушание на опеци, които имъ показватъ какъ да постигнатъ въ този случай, изисква са отъ тѣхъ послушание, което да е плодъ отъ мирьтъ и любовьта, които тие трѣба да иматъ; изискватъ са да са опретнатъ и да туратъ въ работа онова, което ще ги извади отъ простотията. Отварянието на училища въ селата си, поддръжане на добри учители и проваждане синовете си рѣдовно въ училището до едно опредѣлено време, до дѣто зематъ малко наука, до дѣто си просвѣтитъ ума. — Това са изисква отъ тѣхъ, това тие съ време трѣба да направятъ. Спорѣдъ насъ, учението за сега трѣба да са направи задлжително до едно опредѣлено време за селените, защото то ще стане причина да има единъ просвѣтенъ народъ въ отоманската империя. Една отъ главните работи, която има да свършватъ епархийските и общински свѣти, както и екзархията, е и наръжданieto на селските училища. Това тие трѣба най-първо да направятъ. Програмата на селските училища трѣба да бѣде най-малко за 4—5 години. Но въ това време дѣтето трѣба да са запознае практически съ тие познания, които ще му трѣбать за презъ животътъ. Високо образование за селените сега за сега не е нужно. Тѣзи селско-орачески ученици, които, разумна са, слѣдъ излизанието си изъ училището, ще ставатъ орачи. Трѣба тогава да са показватъ практически съ най-главните

земерѣчески познания, и послѣ съ прочитанието на различни книги и вѣстници по тѣзи части, за да могатъ да са усвършенствуватъ. Било би още по-добре, ако си испроводиме общо отъ сѣко село единъ ученикъ способенъ да са изучи въ Чехия или другаде добре на искусно земеработение да учи селените и практически по нивите, кога да сѣятъ, какъ да сѣятъ, какъ да торятъ; да имъ показва съ кой торъ какъ да постигватъ и да торятъ. И тѣй за малко време нашата благословена бащина България ще да напредне въ земеработението до толкова, дѣто не ще може да са сравни съ нея никои друга земя, защото сичко въ нашенско добре расте, а само ние не знаемъ какъ да храниме земята, за да ѝ спомагатъ тие природни дарби. На гладенъ човѣкъ нищо не спомага отъ вѣтъ. Ние за сега ще свършиме съ това, но до пѣтъ ще имаме случай.

Ат. Драгневъ.

НАУКА ЗА ЗДРАВЕТО.

(Отъ Д-ръ Бона).

Най-важното и най-потрѣбното, което трѣба да знае човѣкъ, е да познае самъ себе си и природните закони, на които той е подчиненъ. Ние сме чудни хора, най-нуждните и най-полезните вѣща не искаме да знаемъ! Молимъ ви са, кажете ни, въ колко наши училища са преподаватъ баремъ начални познания отъ гигиената? Ние не познава менито най-простите гигиенически правила; но трѣбало би да знаемъ баремъ толкови, колкото да можеме да предпазиме себе си и своите си отъ много болести, за които често сме си сами криви. Познато е, че въ здраво тѣло може да има и здравъ умъ.

Не е мѣчна работа да са запознаятъ дѣцата съ устройството на човѣческото тѣло и съ оние закони, които показватъ какъ може човѣкъ да си запази здравieto. Това би трѣбало да са захваща още отъ началното училище, като са запознаватъ дѣцата съ най-главните здравствени правила. Така, наприкладъ, сѣки учителъ въ началното училище (предполага са да е вѣщъ въ работата си) би трѣбало, когато разказва на дѣцата за

«устата», да ги оприличава на врата, които са отварят и затварят, през които минават разни нъща и пр. Тука има случай да имъ разскаже нъщо за правилата на дъханиято, затварянието на устата и за тогавашното дъхание презъ носътъ, за дъханието на студениятъ и нечистъ въздухъ, за кашлицата и пр. Въ другите училища това са вършили и сж са показали добрите резултати; а за да разбератъ и схванатъ по-добре учениците онова, що имъ са разсказва, въ тие училища има разни за това пособия.*) Разумѣва са, че антропологията не може да са учи и преподава въ нашите училища така, както въ другите европейски училища, или както другите научни предметъ. Не е необходимо да са знае, колко ковали и мишици (мускули) има въ човѣческото тѣло и коя какъ са нарича, дѣ са намира и други такива. Но онова, което трѣба да знаеме и да са преподава въ училищата е:

1) Че крѣвътъ е животъ, и какъ може да са поддржи нейното количество, качество и рѣдовното ѳ обикаляние (циркулиране) по сичките части на нашето тѣло;

2) Че човѣкъ не може да живѣе безъ храна и безъ питие, коя храна е по-добра и по-здрава и какъ да употребява тая храна, ако иска да бѣде здравъ, якъ и силенъ;

3) Какавъ въздухъ да дѣхаме, ако искаме да живѣеме и да сме здрави, и какъ да запазваме дихателните органи за да не са повреждатъ;

4) Каква важность иматъ здравите жѣби за здѣкванието и по лесното смиление на твърдите хранителности, и какъ да ги запазваме отъ болести;

5) Каква важность има стомахътъ (желудокъ) за поддръжение на нашето тѣло и що трѣба да правиме за да бѣде здравъ стомахътъ, а ако са повреди, какъ може да са поправи съ диетата и пр.;

*) За антропологическо обучение са препорѣчватъ слѣдующите пособия: 1) Anatomische Wandtafeln, тѣ Д-ра Фийдлера, които сж съставени по показванието на саксонското министерство на просвѣщението; 2) Plastische Nachbildungen für den Lehrunterricht отъ Флашманна въ Юрибергъ; 3) Anatomische Photographien, отъ Д-ръ Рюдигера; 4) училищна книга отъ Д-ръ Бека съ заглавие: «Bau, Leben und Pflege des menschlichen Körpers in Wort und Bild».

6) Какъ да държимъ чисто цѣлото си тѣло за да бѣдеме здрави;

7) Какъ трѣба да са пазиме за да не са отравяме, като опознаеме най-напредъ сички оние вѣщества, които сж отровителни и пр.*)

Сички тие, ако и малобройни, но доста важни правила за здравнето, би могле и би трѣбало да са изучатъ и да са знаатъ. Много наши градове и села сж лишени отъ вѣща и оитни лѣкари, и до день днешенъ мнозина повѣрватъ слѣпо животътъ си на такова прости баби и шарлатани хеками, които сж испратили толкова си злощастници на онии свѣтъ.

За да разбератъ по-лесно дѣцата, какво става съ храната въ нашето тѣло и какво дѣйствие произвежда тя, може да са сравнява нашето тѣло съ запалена пещъ или съ парна машина. Тѣзи апарати са повреждатъ отъ многото употребление; но за да са намѣстятъ строшените части, трѣба да са земе такова вѣщество, отъ каквото е направена строшената частъ; за да гори огънятъ въ тѣхъ по-добре и по-силно, трѣба да има достѣпъ въздухътъ (кислородътъ); — слѣдъ като изгарятъ дървата или други горящи вѣщества, преобърщатъ са въ сжвѣтъ други вѣщества (вѣглища, пепель, сажиди, димъ), които непремѣнно трѣба да са отстранятъ отъ тие апарати, ако искаме и за напредъ да работятъ. Сжщото са случаватъ и съ нашето тѣло. За да бѣде здраво и силно, нашето тѣло са нуждае отъ такива вѣщества, които го правятъ да бѣде такова (здрато); а когато са довршатъ тие вѣщества, трѣба да му са доставятъ нови (тие вѣщества сж храната, пиетото и въздухътъ); — остатокътъ отъ тие вѣщества (изметътъ), които неслужатъ вече за нищо, исхвърлятъ са. Ако искаме да са развиватъ, то трѣба да поемаме въ себе си (да дѣхаме) и чистъ, здравъ въздухъ.

Както парната машина, — макаръ и да има сичките си части въ най-добаръ рѣдъ, — не може да работи, ако не ѳ са тури потребниятъ материалъ за горѣние, така сжщо са случаватъ и съ нашето тѣло. Не

*) Въ идущите бройове на „Ступанъ“ ние мислиме да поразскажеме на читателите си пакратко баремъ за нѣкои отъ тие точки, що наведохме по-горе.

е доста за подкрѣпление на нашите тѣлесни сили да са намиратъ сички органи въ добаръ рѣдъ; но при това трѣба и добре да са хранятъ тѣлото, трѣба да му са доставятъ оние частици, които непрестанно губи това тѣло, особено тогава, когато работи човѣкъ.

Нашето тѣло може да са оприличи також де на една къща.

Ако са намени нѣкой да си прави къща, то трѣба най-напредъ отъ сичко да си приготви материалътъ, т. е. дърва, камане, тухли, желѣзо, джамове и пр. Сичко това трѣба да е готово за направата на къщата. Сѣщото е и съ нашето тѣло. И за него трѣба да разни вещества (вода бѣлтъкъ, масли, соли, варъ, желѣзо и пр.), отъ които сѣ образуватъ най-нѣжните частици на нашето тѣло (мѣсни влакнца, жилички, ципици, и пр.), а отъ тѣхъ са образуватъ кокалете, хърскавиците, мишиците (мускули), нервите и пр.) Както въ нѣкое здание са намира сегизъ-тогизъ по нѣщо за поправяние, било отъ вътре или отъ вънъ на зданието (напр. джамове, стѣни и др. т.), така сѣщо са по-врежда и нашето тѣло, а за да бѣде здраво, трѣба винаги да са поправа повреденото. Както собите, за да бѣждатъ зимно време добри за живѣяние, трѣба да са топятъ, така сѣщо и нашето тѣло трѣба да има изискуемата топлина, а тая топлина то приема отъ разните храни и отъ чистиятъ и здравъ въздухъ. Както сме длѣжни да изхвърлиме сичко онова, що е останало непотрѣбно отъ поправянието въ къщата, така сѣщо сме длѣжни да изхвърляме и изъ нашето тѣло сички излишни и испотрѣбни частици и да ги замѣняваме съ други нови.

Отъ казанното до тука са разбира, че преди сичко дѣтето е длѣжно да са научи: отъ какво е сѣставено човѣческото тѣло, каква храна трѣба да са употрѣблява за да бѣде здраво това тѣло, какъ трѣба да са употрѣблява тая храна, какавъ въздухъ да дѣхаме и какъ, за да доставяме на кръвта потрѣбниятъ кислородъ и пр. Разбира са, че сичко това трѣба да са разказва, колкото са може популярно, лесноуразумително и накратко; физиологически да са знае повече за човѣка е по-полезно, нежели анатомически.

Немѣ е по-полезно да знае човѣкъ сички гори и рѣки въ сръдня Азия, имената на сички членове въ царските фамилии, за сич-

ките войни, които сѣ ставали въ старите и новите времена и пр., немѣ е по-полезно да знае за сичко това, отъ колкото да има ба-реми начални познания отъ оние прости и природни гигиенически правила, които могатъ му послужатъ и помогна, ако са осѣти, че му не е добре, и които му показватъ какъ да пазятъ своето здравие. Немѣ е добре да са исклучатъ изъ училищата тая наука, която е толкова полезна, и то само за това, защото мнозина учители не сѣ учили тая наука, или защото не искатъ да знаятъ нищо за нея. Помислете си само отъ колко тѣжки и опасни болести бихме могли да са предпазимъ, ако бихме знаяли какъ и ако да са обжрияше съ време внимание на тѣхните първи появления.

Ние знаеме, че много хора, а чѣсто и отъ по-горня рѣка хора, повѣрватъ здравieto си и животъ си на стари невѣжди баби и на неукни шарлатани хекими, и тѣмъ вѣрватъ повече, нежели на учените и вѣщи доктори (лѣкари); знаеме още, че мнозина, особено сиромашини хора, даватъ и послѣдната си парѣ за нищо и никакво лѣкове и врачания, на мѣсто да си купятъ съ тие пари по-добра и по-угодна храна, която ще да имъ бѣде отъ много по-голямъ полза. И до днешниятъ день на много страни въ свѣтътъ не знаятъ да цѣнатъ здравieto и животътъ, не знаятъ какъ да постигиватъ и да глѣдатъ болните; но пакъ не искатъ да разбератъ, че причината на това зло е тая. дѣто и до днешниятъ день са намиратъ народните училища въ такавъ единъ хаосъ, въ такова едно недобро устройство: дѣцата са претоварятъ да учатъ такива предмѣти, които не сѣ дотолкова потрѣбни за въ практическитъ имъ животъ, а са занемаря онова, щото ще да имъ бѣде най-потрѣбно и най-нуждно за презъ животътъ.

Немѣ би било безполезно, ако дѣцата при другото учаха още и слѣдующето:

1) Че главно правило за природното диетическо лѣкувание на болѣстѣта е: болниятъ членъ трѣба колкото са може по-добре да са пазятъ за да не са вреди повече; болното око да не са присилва на глѣданне; съ хромъ и повреденъ кракъ да не са скача и да не са тича; пресипалиятъ човѣкъ да не са мѣчи и пресипава да говори много и на високо (гласно); смѣ-

ното биение на сърцето да не са безпокои съ никакво пресилване, и др. т.

2) Че когато са нарани човѣкъ, трѣба тутакси да са лѣкуватъ и налагатъ ранените части съ нѣщо студено, като съ лѣдъ, снѣгъ, студена вода:

3) Че когато са появи трѣска (ако въобще захванеме да осѣщаме, че не ни е добре, ако ни е зима, студено, или премно- го топло, ако тѣжко дихаме, ако пулсътъ на ръката ни захване да бие силно и бързо), трѣба колкото са може по-скоро да си лѣгнемъ въ постелката, добре да са покри- сме, чистъ и здравъ въздухъ да дѣхаме, отъ сѣко раздражение да са пазиме, съ сръдня храна да са хранимъ и споредъ вътрѣшното си осѣщание да пиеме топло или студено пиене (най-добро е чиста вода);

4) Ако кашляме и въобще ако съ по- продени дихателните ни органи, трѣба винаги да дѣхаме здравъ и чистъ въздухъ (въ който да нѣма прахъ, димъ и др. т.), и то не само денъ, но и нощъ;

5) Ако са е повридилъ стомахътъ ни, т. е. ако нѣмаме охота за ядене, — ако не ни са ще да ядеме, — ако ни боли нѣщо стомахътъ или подъ лъжичката, ако ни са повдига да бѣлваме, то трѣба да ядеме по- малко, и да са пазимъ отъ студени, раздра- жителни и твърди ястия, по този начинъ бо- лесгата лесно са излѣкува;

6) Когато са простудиме, т. е. когато на- стинемъ, сѣтнините отъ което биватъ често твърди лоши, особено ако изведнашъ исти- не испотената кожа, трѣба колкото са може по-скоро да са лѣкуваме съ такива сръдст- ва, които могатъ да ни испотятъ, т. е. съ топли питиета (чай, вода и др. т.), и то въ топла постелка;

7) Ако ни отслабнатъ или изнѣмо- щѣятъ мислиците (мускулите) или нер- вите по причина на малкото кръвъ, която е останала въ насъ, въ такъвъ случай не трѣба да употребяваме никакви лѣкове, защото твърде малка полза ще имаме отъ тие лѣкове; мно- го по-добъръ ще да сториме, ако са храни- ме съ такива ястия, които правятъ кръвъ и ако поемаме чистъ и здравъ въздухъ.

Нема би било повѣзможна работа да на- учи дѣтето въ училището онова, което би могло да бѣде както нему, така и за него- вите ближни отъ голѣма полза за презъ

животътъ му. Защо да не са научи, какъ би могло на-бързо да са помогне на не- щастните и на немощните, и що би трѣбало да са прави, когато са отрови нѣкой. Ние знаеме, че въ такива случаи съ- ки нѣтъ не могатъ да са намѣратъ тутакси лѣкари. — Но може би да попитатъ нѣкой, а че имаме ли толкова време да са изучи то- ва? Ето отговорътъ на това питанье: "Да не са захваща учението за човѣкътъ и за здра- вието тогава, когато наближи времето да из- лѣзе ученикътъ изъ училището, и да не са губи времето съ преподаването на много из- лишни и ненужни предмети, изучавани папа- галски на изустъ, пѣсто доста време и за такъвъ важенъ предметъ. Че писателътъ на тѣзи рѣдове, — казва д-ръ Бокъ, — неизс- ква много отъ учителите, оправдава са и съ доводите на по-предшните прочути и ав- торитетни педагози, каквото: Салцманъ, Ба- ардтъ, Баседовъ, Кампе, Динтеръ и пр.

Салцманъ пише въ своето писание „*Etwas über die Erziehung*“ год. 1784 слѣдующето: „Много голѣмъ недостатокъ е тоя, дѣто не са учатъ дѣцата какъ да па- зятъ своето здравье, и ако са повреди, какъ да са поправи.“

Тѣдотъ ни е най-ближно, а като е така, то най-напредъ отъ сичко сѣмъ длъженъ да зна- я какъ да го запазя за да бѣде здраво и читаво. Защо да уча най-напредъ граждан- ското и военно домостроителство (архитек- тура) или друго нѣкое искусство, което е да- лечъ отъ мене, когато не зная за къщата, въ която живѣя, когато не зная за сѣчевата, съ които работя, та ако би са повредило нѣ- кое отъ тѣхъ, да зная да го поправа.

Въ началото би могли да имаме предъ видъ слѣдующите питання: Кое е най-доб- рото сръдство, съ което би могли да пред- вариме жбоболието? — Кое е най-доброто сръдство, съ което би могли да запазимъ очите си неповредени? Какво трѣба да пра- виме, ако имаме хрупутница (рема) или ди- арея? Отъ що произхожда главоболието? — Какъ можеме да са излѣкуваме отъ главо- болието? — Съ какво може да са излѣкува възпалението на очите? — Какво трѣба да правиме, ако ни е тѣжко? Какво трѣба да правиме, ако ни боли нѣкой тѣлесенъ членъ? Съ какво лѣчатъ раните? — Съ какво са лѣ- чатъ цирѣите и др. т.? Това сѣ питання, ко-

ито по никакъв начинъ не би трѣвало да са изоставятъ въ преподаванията. Ами каде е това учебно заведение, въ което са учители? — И въ най-добрите училища, ако са разболѣ дѣтето само най-малко, предава са тутакси въ ръцете на лѣкарьтъ, а много пжти и на невѣжди баби и хекими. — Да ли по този начинъ ще да са научатъ нѣкога дѣцата, какъ да си помогнатъ сами когато сж малко нерасположени въ здравието си!

Ако са изисква да са учи дѣтето, какъ да си прави бжща, покжщнина, маси, столове и др. т., какъ да си прави дрѣхи, обуца и пр., то много повече трѣба да са изисква и е длжжно да знае, какъ да си запази здравнето, какъ да си помогне, ако са разболѣе. За какво ти сж великолѣпните палати, ако та боли. да кажеме, само единъ жжтенъ жжбъ? — Селѣнниътъ, който е здравъ и има здрави жжби, нему не ли е по-сладко едно парче хлѣбъ съ малко сирене, отъ колкото на тебе болниътъ, който ядешъ най-вкусните и приятни ястия? — Не си ли той много по-добре и по-сладко на своята слама, отъ колкото ти на своите мѣки дюшеци и пухове? — Не глѣда ли той по-весело презъ малки прозорчета на хубавата и красна майна природа, отъ колкото ти презъ голѣмите си стаклени прозорци?

(Продължава са).

За подковаването на конете.

Подиръ храната и тимарението, подковаването на конете е необходимо нужно за здравнето имъ, толкозъ повече, защото коньтъ ходи силно и бързо и ако си повреди краката, не става вече за нищо, т. е. не е като волътъ, кравата, козата или овцата, ако си повреди краката, може да са заколи и мѣсото да са употреби за въ работа; но съ конското мѣсо какво ще да правите? Ние сме виждали у насъ много коне неподковани, и то, види са, или отъ небрежение, или отъ сжперничество; но това не е умно отъ господарите на тие коне, защото за това си небрежение или сжперничество тие сжпо заплащатъ. Конете винаги трѣба да бждатъ подковани, за да могатъ безъ опасностъ да вършатъ въ сѣко време и на сѣко мѣсто оная работа, за които сж опредѣлени.

Въ подковаването са изисква годѣмо внимавание и въщина отъ страна на подковачтъ.

Изваждане или отковаване на вѣтхи петали отъ конските ко-

пита. Когато са отковаватъ вѣтхите петали изъ конските копита, трѣба добръ да са внимава. щото сичките гвоздѣи да са извадятъ и на страна да са гуждатъ. Нито единъ гвоздѣи да са не оставя на земята, защото често са случва да са ободѣ коньтъ. Така сжщо трѣба да са внимава, да не би да остане нѣкое парче отъ вѣтхите гвоздѣи въ копитата на коньтъ, защото като са кове на ново може това парче да влезе на вжтрѣ въ мѣсото, и съ това коньтъ са осакаща. Но тука сжмъ длжженъ да ви кажа, че никога не трѣба да са снематъ петалите, дорде не сж извадятъ сички гвоздѣи.

Ако мѣстото, дѣто са кове коньтъ, е добро, ако коньтъ е миренъ и ако копитата на коньтъ сж добри, здрави, то вѣтхите подкови или петала могатъ да са вадятъ по двѣ навѣднашъ; ако ли сичко това не е така, то едната подкова като са извади, трѣба тутакси да са тури нова на мѣстото ѝ, и тогава да изважда или отковава друга подкова.

Изрѣзване на копитата. Преди да са подкове съ петало едно копито, то (копитото) трѣба да са изрѣже и тогава да са тури и закове петалото.

Въ изрѣзването трѣба добръ да са внимава да не би да са изрѣже много копитото, защото са осакаща коньтъ. Трѣба да са изрѣже наоколо копитото, а най-вече на прѣдѣтъ, и подиръ това да са опили добре. Освѣнъ това, трѣба да са глѣда, щото изрѣзанното копито да бжде отдало, дѣто сжлва, равно изрѣзано.

За да могатъ по-лесно да са изрѣзватъ копитата, трѣба преди изрѣзването единъ денъ, — или ако това не е възможно, — баремъ нѣколко часа да са джржатъ прѣдните копита въ лѣйна, пловична (землена) каша или въ наливасѣни трици за да поомѣкнатъ копитата.

Мнозина ковачи има, които иматъ обичай да омѣкчаватъ копитата съ нагорѣщено жельзо, като го турятъ на копитата; но това е много вредително за копитата. Който иска да му са не осакаща коньтъ, той е длжженъ да внимава на тие работи, когато са кове коньтъ му. Колкото за подковите (петалата) тие биватъ различни. По други страни петалата за оние коне, които сж заѣздене, биватъ друго-яче, и които сж за тѣгление или за товаръ — друго-яче.

РАЗНИ.

Смъртно ожилване отъ пчела. — Единъ Ингелишки лѣкаръ наиме Thompson ни разказва, че мнозина хора сж умирали за кратко време отъ ожилването на пчела. Веднашъ го повикаше да види единъ

болестникъ, на 58 годишна возрастъ старецъ, който е билъ оживенъ на ухото отъ една пчела. Като дошълъ при него докторътъ го намървилъ вече умрълъ — мъртавъ. Подиръ оживяването отъ пчелата старецътъ живялъ само 15 минути. Други случаи: една жена на 64 годишна возрастъ са очила на левата въжда отъ една пчела и за 15 минути оставила и тя този святъ — умрѣла. Въ пчелите има, наистина, отровенъ сокъ, но споредъ най-новите опити, този сокъ не е смъртоносенъ. А оние пчели, отъ които хората така скоро умиратъ, трѣба да са заразени отъ отровна храна, както мислятъ въкой доктори. Има и мухи отровни, които кацале на отровни мърши. За излѣкуването на рани отъ оживяване на отровни пчели или мухи въкой препорѣчватъ да са изрѣзва раната, или ако това не е възможно, да са налага съ зелено орѣхово листе.

* Полски мишки. — Въкой година, особено когато е голѣма суша, полските мишки чудно са размножаватъ, така щото страшно опустошаватъ полските сѣтби. И не само това, но и сѣмето, което ще да са посѣе сеенесъ ще да пострадае отъ мишките тамъ, дѣто тие вредителни животинчета сж са размножиле. За изрѣблението имъ са препорѣчватъ разни срдства, като: отрова, която, размѣсена съ ябълки, тѣсто или друго нѣщо, туря са въ мишите дупки. Освѣтъ това, да са затулятъ добръ мишите дупки, защото каго не могатъ да живѣятъ много време безъ воздухъ, мишките са задушаватъ и умиратъ; да са залива вода въ дупките имъ, отъ дѣто или вънъ излизатъ и ги убива човѣкъ, или пакъ са удаватъ. Когато са оре, да върватъ дѣца подиръ ралото и плугътъ, и когато са изоре нѣкоя мишка да я убиватъ. Трѣба още да пазиме неприятелите на мишките, като мишеловецътъ (*buteo Vulgaris*), доганите, враните, котките и др. т.

* Бубите въ Едирне. — Прочитаме въ областниятъ Едирненски вѣстникъ „Едирне“ слѣдующето: „Сѣкиму е извѣстно, че повечето отъ жителите въ градътъ ни Едирне са занимаватъ и изваждатъ своята честна прехрана отъ хранение копринени буби. Бубите, които хранятъ презъ настоящата година по настоящемъ сж твърде добри, по причина на доброто до сега и умѣренно време. Тая годишното излупено бубено сѣме, сравнително съ минало-годишното, е 40 на сто по-малко; но ако времето бѣде така умѣренно и не са обжрне на твърде горѣщо, ние са надѣме, че този недостигъ ще да са натъкми до 20 дни отъ изобилието на пашкулите, които ще да са зематъ. Научаваме са, че добаръ джждъ ваялъ отъ нѣколко дни насамъ въ окол-

ността на Пловдивъ и лицата на земледѣлците са засѣмѣе.

По въ градътъ ни (Едирне) и въ околността му не е ваяло джждъ, както трѣба, за това жителите са молятъ Богу да повали.”

* Дружество за расплодяване питоми зайци. Прочитаме въ Хорватскиятъ „Gospodarski list“ че въ Вараждинската окръжностъ (Хорватско) са е сжставило едно Дружество за расплодяването питомните зайци. За председателъ на това Дружество са избралъ г. Янко Вуковичъ, Винички жуписникъ (попъ), който съ присърце са е заловилъ да сжживи тоя стрѣжъ отъ домашното ступанство въ това окръжие. Въ Виена, Пеща, Грацъ и пр. господарите не са срамятъ да си сжсоставятъ дружество за расплодяването и умножаването на домашните пернати животни и за др. т., но у насъ това е срамота, казва този вѣстникъ. Ами ние какво да кажеме за насъ си! По други страни хората си сжсоставятъ дружества даже и за зайците, и за кокошките, а ние не помисляме да си сжсоставиме дружества за такива работи, които изискватъ сжединение на нашите сили за обща и частна наша полза!

* Изложба за различни пернати животни. Миналиятъ месецъ е имало въ Виена, въ Пратерътъ, изложба за различни пернати животни.

Само пуйки бѣмало; не са знае защо? Много жени биле дошле на тая изложба; много приеде и награда.

ОТГОВОРЪ.

До почит. училищно настоятелство въ Видинъ.

Писмото Ви приехъ, съ благодарение са погрижихъ да извърша опова, за което ми писхте. Благодаря Ви отъ се сърце за сжчувствованиято, което винаги сте показвале и показвате камъ мене, и за довѣрието, съ което ма удостѣявате. Ще да са старая, колкото ми е възможно, да Ви бжда и за на предъ услужливъ, само ако желаете Вие.

Г-ну Д. В. въ К. Писмата ви приехме. „Ступанъ“ и „Знание“ сме ви пращале рѣдовно съ турпоци. Листовете, които не сте приеде, сж изгубени на пощата. Пращаме ви други намѣстото имъ, ако и да са повреждатъ съ това цѣли год. теч. За напредъ „Ступанъ“ и „Знание“ ще да са испращатъ както намъ, така и на сѣкаде по Еврейската Турция само изъ Русчукъ, отъ дѣто ще бѣде по-сигурно, по-сгодно и по-скоро ще да са распащатъ. Ние ще да са стараеме колкото са може по-добре да задоволимъ спомоществователите си, а сега са изисква и отъ тѣхна страна едно нѣщо — да са западатъ и тие джлгътъ.